

Skubała-Tokarska, Zofia

Sprawozdanie z działalności Komitetu Historii Nauki przy Prezydium PAN za rok 1955

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 1/2, 428-437

1956

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

SPRAWOZDANIE Z DZIAŁALNOŚCI KOMITETU HISTORII NAUKI
PRZY PREZYDIUM PAN ZA ROK 1955

W roku 1955 Komitet Historii Nauki przy Prezydium PAN uczynił dalszy krok naprzód na odcinku planowania, organizowania i koordynowania badań naukowych z zakresu historii nauki. Przejawiło się to przede wszystkim w powołaniu do życia Sekcji Historii Nauk Biologicznych i Medycznych, dzielącej się na cztery zespoły specjalistyczne (historii zoologii, medycyny, botaniki i agrobiologii), w rozszerzeniu prac pozostałych Sekcji i — co z tym związane — w powołaniu nowych zespołów w ich obrębie (np. Zespół Historii Astronomii, Zespół Historii Techniki Transportu Drogowego), a w końcu — w nawiązaniu współpracy i próbach koordynowania własnych badań z innymi placówkami naukowymi Akademii i poza Akademią, np. z Zakładem Filozofii PAN, Instytutem Zoologii PAN, Ośrodkiem Dokumentacji Ewolucjonizmu, Ośrodkiem Bibliografii i Dokumentacji Naukowej PAN, Instytutem Transportu Drogowego, Muzeum Tatrzańskim, Ministerstwem Zdrowia i szeregiem zakładów wyższych uczelni. Rok 1955 przyniósł również nawiązanie pierwszych kontaktów z zagranicą.

Sekcja Historii Nauk Społecznych, pierwsza z czterech Sekcji Komitetu (układ sekcji odpowiada w zasadzie czterem wydziałom naukowym Akademii), działając pod przewodnictwem prof. B. Suchodolskiego, rozpoczęła w ubiegłym roku nawiązywanie współpracy z poszczególnymi placówkami Wydziału I w zakresie badań nad historią rozwoju dyscyplin przez nie reprezentowanych. Charakterystyczną bowiem cechą prac badawczych prowadzonych w zakresie nauk humanistycznych w PAN są niemal w każdej dziedzinie — na większą lub mniejszą skalę zakrojone — badania na odcinku historii danej dyscypliny.

Historią powszechnej myśli ekonomicznej, historią polskiej postępowej myśli ekonomicznej XIX w., problematyką polskiej publicystyki ekonomicznej XIX w. oraz opracowaniem bibliografii polskiej myśli ekonomicznej lat 1831—1870 zajmuje się Zakład Nauk Ekonomicznych PAN. Instytut Historii prowadzi prace nad wybranymi zagadnieniami z historii historiografii (studia nad Lelewelem, działalność Szymona Askenazego), nad dziejami Biblioteki Jagiellońskiej oraz dziejami sztuki wojennej. Zagadnieniem roli Biblioteki Załuskich zajmuje się Instytut Badań Literackich. Historia polskiej filozofii i myśli społecznej od XV do XIX w. (od 1864 r.) jest opracowywana w Pracowni Historii Filozofii Zakładu Filozofii PAN, z którą Komitet nawiązał bliższą współpracę. Zasadniczym zadaniem Sekcji jest nawiązanie tego rodzaju współpracy

z wszystkimi placówkami Wydziału I zajmującymi się historią swoich dyscyplin, a z kolei skoordynowanie prowadzonych już badań względnie zainicjowanie ich na zaniedbanych dotąd odcinkach, w niektórych bowiem naukach społecznych wciąż jeszcze w niedostatecznej mierze uwzględniane są studia nad historią ich rozwoju.

Zaniedbanie to w pewnym stopniu stara się usunąć również Zakład Historii Nauki, który z jednej strony pracuje nad syntezą historii nauki polskiej w okresach Odrodzenia i Oświecenia, a z drugiej — uzupełnia badania prowadzone w innych placówkach PAN zarówno w dziedzinie nauk społecznych (np. historia językoznawstwa w Polsce, historia myśli ekonomicznej — problem przekazany przez Zakład Nauk Ekonomicznych), jak i w innych dyscyplinach.

Sekcja Historii Nauk Biologicznych i Medycznych, która powstała pod koniec maja 1955 r. pod przewodnictwem prof. B. Skarżyńskiego, składa się obecnie z czterech zespołów. Zespół Historii Zoologii (prof. T. Jaczewski) opiera się głównie na pracach prowadzonych w Instytucie Zoologii PAN. Koncentrują się one w chwili obecnej na następujących tematach: *Historia Warszawskiego Gabinetu Zoologicznego*, *Materiały do historii katedr zoologicznych i pokrewnych w Polsce*, opracowywanie materiałów bibliograficzno-biograficznych dotyczących zoologów polskich. Podstawą działalności Zespołu Historii Botaniki (prof. B. Hryniewiecki) były prace prof. B. Hryniewieckiego m. innymi w związku z przygotowywaną przez Komitet Sesją Staszycowską o Staszycu jako botaniku, poza tym praca o Crescentym oraz przekład klasycznej pracy Polaka Leszczyca Sumińskiego o rozmnażaniu się paproci. W ramach katedry Botaniki Uniwersytetu Warszawskiego kończy się prace nad zielnikiem Marcina z Urzędowa. Zespół Historii Nauk Medycznych (prof. S. Konopka) powiązany jest ściśle z Komisją Historii Medycyny Rady Naukowej Ministerstwa Zdrowia, w ramach której w 1955 r. prowadzono (niektóre ukończono) szereg prac z zakresu materiałów do historii medycyny w Polsce: słownik lekarzy polskich, bibliografię lekarską XIX w. (Główna Biblioteka Lekarska i zakład Historii Medycyny A. M. w Warszawie), historię polskiej medycyny wojskowej (zespół katedr organizacji i taktyki służby medycznej A. M. w Łodzi). Z zakresu postępowych tradycji polskiej nauki lekarskiej oraz bibliografii lekarzy i społeczników opracowuje się bibliografię N. Cybulskiego, Z. Kramsztyka, T. Bronicza, A. Bujwida itd. (zakłady A. M. w Poznaniu i Rokitnicy oraz Główna Biblioteka Lekarska). W ramach prac zleconych Komitetu ukończono pracę nad dermatologią polską w dobie Odrodzenia, która ustala znaczenie dorobku polskiego w tej dziedzinie na tle ogólnego stanu dermatologii europejskiej. Zgromadzono również znaczną część materiałów do prac: *Syfilidologia polska XVI w.* oraz *Lecznictwo dermatologiczne w polskiej medycynie ludowej XVI w.* (A. M. Szczecin). Daleko zaawansowana (ukończenie w czerwcu 1956 r.) jest monografia oparta na materiałach archiwalnych: *Historia gdańskiego cechu chirurgów (1454—1820)*. Studia nad tym tematem uwidoczniły powiązania między Gdańskiem a Polską, przynosząc wiele ciekawych materiałów dotyczących wędrowek czeladników chirurgicznych z różnych miast polskich, jak również czeladników z zachodniej Europy i Skandynawii do miast Pomorza. Stwierdzono również wpływ struktury gdańskiego cechu na organizację cechów Torunia, Elbląga i Malborka oraz osiadanie w tych miastach wychowanków cechu gdańskiego. Autor tej

pracy, doc. St. Sokół, zbierał w 1955 r. również materiały do prac: *Gdańscy okulisci i litotomiści i Pierwsza na ziemiach polskich gastrotomia*.

Na pograniczu historii nauk medycznych i historii agrobiologii znajduje się historia weterynarii. Badania w tej dziedzinie związane są z Polskim Towarzystwem Weterynaryjnym oraz z szeregiem naukowców i praktyków. Sekcja stara się zgromadzić te osoby w swoich ramach organizacyjnych celem nadania ich pracom odpowiedniego kierunku i celem właściwego ich wykorzystania. Do najważniejszych prac w tej dziedzinie zaliczyć należy, będący w końcowej fazie opracowania, słownik biograficzny weterynarzy polskich obejmujący okres od XIV w. do r. 1917. Słownik zawierać będzie około 3000 nazwisk wyłącznie osób nieżyjących: Polaków pracujących w Polsce lub poza granicami oraz cudzoziemców pracujących w Polsce lub w instytucjach i organizacjach polskich poza granicami kraju. Słownik obejmuje dyplomowanych weterynarzy różnych stopni, profesorów i innych pracowników wyższych uczelni weterynaryjnych oraz pisarzy, popularyzatorów ewentualnie tłumaczy prac pozostających w ścisłym związku z weterynarią. Każda pozycja słownika obejmuje zwięzłe dane biograficzne o danej osobie i możliwie pełną bibliografię jej prac; poszczególne pozycje słownika mają różną objętość — od kilku wierszy do kilku stron. Źródłami do słownika są: państwowe spisy lekarzy weterynarii, spisy i sprawozdania wyższych uczelni, wydawnictwa jubileuszowe uczelni, czasopisma ogólne, biologiczne, weterynaryjne i lekarskie, prace historyczne oraz szereg innych dokumentów i materiałów. W dziedzinie historii weterynarii wspomnieć należy również o pracach dra Perenca nad historią weterynarii słowiańskiej oraz nad rękopisem Szymona z Łowicza.

O ile jednak na odcinku weterynarii nie udało się dotychczas zgromadzić dostatecznej ilości osób dla utworzenia odrębnego zespołu, o tyle na odcinku historii agrobiologii starania te uwieńczone zostały pomyślnym skutkiem. Pod przewodnictwem prof. J. Fiericha utworzono Zespół Historii Agrobiologii, do którego weszło szereg zainteresowanych naukowców wyższych uczelni. Wśród dużej ilości prac zgłoszonych w ramach Zespołu należy wspomnieć o opracowywaniu materiałów do bibliografii rolnictwa, np. bibliografia bibliografii rolnictwa (na ukończeniu) obejmująca ok. 250 pozycji. Opracowuje się również bibliografię rolnictwa do r. 1800 obejmującą druki samoistne i niesamoistne wydane do roku 1800, druki dotyczące historii rolnictwa i literatury rolniczej oraz źródła archiwalne, księgi pamiętkowe itp. (obydwie prace przygotowuje mgr Z. Kosiek). Obok tego bibliografię z czasopism rolniczych na obszarze byłego Królestwa Kongresowego do roku 1930 wraz z uzupełnieniem dotyczącym obszaru pozostałych zaborów i bibliografię analityczną z czasopism rolniczych 1945—1955 opracowuje prof. Antoniewski. Dzieje czasopiśmiennictwa leśnego w Polsce od najdawniejszych czasów opracowuje prof. Żabko-Potopowicz.

Poza opracowaniem źródeł agrobiologii przygotowują monografie biograficzne, np. Michała Oczapowskiego (praca na ukończeniu), Andrzeja Gostomskiego, Jakuba Haura, Krzysztofa Kluka oraz prace z zakresu dydaktyki rolniczej i działalności instytutów naukowych np. *Historia Instytutu Rolniczego w Marymoncie* i *Historia Szkoły Żabikowskiej*. Członkowie Zespołu zgłosili również szereg dalszych prac związanych przede wszystkim z historią

techniki rolniczej, przeważa bowiem opinia, iż do opracowania prawidłowej historii nauk rolniczych trzeba najpierw opracować historię poszczególnych gałęzi rolnictwa.

Do zadań całej Sekcji, obok prac związanych ściśle z zespołami, należy opracowanie małego słownika biograficznego biologów polskich. Prace oparte są o Ośrodek Bibliografii i Dokumentacji Naukowej PAN, przy czym zaznaczyć należy, iż wobec wielkiej ilości prac biograficzno-bibliograficznych podjętych przez Sekcję dążeniem jej jest skoncentrowanie ich wszystkich w ramach Ośrodka.

Opracowany został w 1955 r. *Zarys dziejów czasopiśmiennictwa biologicznego*.

Poza tym Sekcja, na wniosek Ośrodka Dokumentacji Ewolucjonizmu, zajęła się opracowaniem X tomu Wypisów Ewolucjonizmu. Tom ten zebrałby w jedną całość przebieg myśli ewolucyjnej w biologii polskiej. Zawierać będzie wypowiedzi i fakty ilustrujące rozwój i walkę o materialistyczny nurt w polskiej biologii i rolnictwie, w szczególności zaś poglądy dotyczące jedności nauki i praktyki, stosunku naukowców i społeczeństwa do kierunków i teorii ewolucyjnych oraz obrazujące rolę twórców i propagatorów materialistycznej biologii. Tom poprzedzony będzie komentarzem. Na redaktora tomu powołano prof. B. Skarżyńskiego — przewodniczącego Sekcji.

W 1955 r. odbyły się trzy zebrania plenarne Sekcji oraz cztery zebrania zespołów.

Sekcja Historii Nauk Matematycznych, Fizyko-chemicznych i Nauk o Ziemi, pod przewodnictwem prof. St. Turskiego, nie tylko rozszerzyła problematykę badawczą w zakresie istniejących zespołów, ale również powołała nowy Zespół Historii Astronomii.

Zespół Historii Fizyki (prof. T. Piech) zajmował się w okresie sprawozdawczym opracowaniem, tłumaczeniem i przygotowaniem do druku wyboru prac fizyków polskich z dziedziny fizyki molekularno-statystycznej (14 podstawowych prac Bodaszewskiego, E. i W. Natansonów, W. Natansona i Smoluchowskiego) oraz promieniotwórczości i przemian jądrowych (11 prac: M. Skłodowskiej-Curie i P. Curie, J. Danysza, L. Wertensteina, A. Sołtana oraz M. Danysza i J. Pniewskiego). Obydwa tomy wyborów obejmą wszystkie klasyczne prace fizyków polskich z tych dziedzin drukowane w kraju i za granicą, a opracowywane wstępy i komentarze uwypuklą wkład naszych naukowców do fizyki światłowej w tych dziedzinach.

W ramach Zespołu Historii Chemii (prof. W. Hubicki) pracowano w 1955 r. nad pierwszą częścią historii chemii w Polsce do roku 1800 (część I-sza obejmuje okres do czasów Zygmunta III), nad historią chemii farmaceutycznej w epoce Odrodzenia oraz w pierwszej połowie XIX w., nad historią biochemii w Polsce i nad wkładem polskich uczonych w dziedzinie niskich temperatur. Rozpoczęto prace nad historią technologii chemicznej w Polsce od czasów najdawniejszych do połowy XIX w.

Nowoutworzony Zespół Historii Astronomii (prof. E. Rybka) postawił sobie ambitny plan opracowania w ciągu 5-ciu lat historii astronomii w Polsce. W okresie sprawozdawczym podjęto pierwsze prace nad albumem pt. *Historia Astronomii w Polsce* (na wzór Czechosłowacji) oraz opracowaniem analizy ob-

serwacji Kopernika w świetle astronomii współczesnej (praca na ukończeniu). Opracowano również bibliografię polskiej astronomii za okres ostatnich dziesięcioleci XIX wieku.

Prace Zespołu Historii Nauk o Ziemi (prof. B. Olszewicz) skupiły się przede wszystkim na studiach nad historią kartografii w Polsce. W ramach Pracowni Historii Geografii IG PAN pod kierunkiem prof. B. Olszewicza ukończono analityczną bibliografię kartografii polskiej XIX w. W zakresie badań nad pracami kartograficznymi Bernarda Wapowskiego przeprowadzono drobiazgową analizę topografii oraz podstaw matematycznych wszystkich map z XV i XVI w. przedstawiających całość lub część ziem ówczesnej Polski oraz przygotowano materiał do sporządzenia mapy w skali 1 : 3000000 ilustrującej rozwój obrazu kartograficznego ziem polskich przed rokiem 1526, t.j. datą wydania map Polski B. Wapowskiego. Dalsze studia poszły w kierunku odtworzenia metod, jakimi posługiwał się Wapowski przy opracowywaniu swych map stanowiących bezsprzecznie jeden z najznakomitszych pomników naszej nauki nie tylko w dobie Odrodzenia. Przygotowano również materiał do odtworzenia treści mapy Polski B. Wapowskiego (z której zachowały się tylko drobne fragmenty) na łkanwie nowoczesnej milionówki, co jest tym bardziej niezbędne, iż mapa Wapowskiego tworzyła podstawę dla wszystkich map Polski aż do połowy XVII wieku.

Pracownia Historii Geografii Instytutu Geografii PAN opracowuje również takie zagadnienia jak np.: *Ziemie polskie u geografów starożytnych*, *Marcin Kromer jako geograf* (wspólnie z Zakładem Historii Nauki), *Wybitniejsi przedstawiciele geografii polskiej w dobie Oświecenia*, *Rozwój geografii ekonomicznej w Polsce od jej początków do I wojny światowej* oraz *Poglądy polskich geografów w okresie międzywojennym na geografję ekonomiczną*. Ze studiami powyższymi powiązane są również prace nad reedycją dzieł geograficznych i kartograficznych w ramach odpowiednich serii: *Monumenta Poloniae Geographica* i *Monumenta Poloniae Cartographica* oraz *Orbis Polonicus*, np. *Sarmacja Macieja z Miechowa* i *Chorografia polska J. Długosza*.

W zakresie historii geodezji zakończono prace nad przygotowaniem reedycji dzieła St. Grzepskiego pt. *Geometria to jest miernicka nauka*, do którego opracowano wstęp historyczny i techniczny.

Sekcja odbyła w 1955 r. dwa posiedzenia plenarne, zespoły — osiem.

Sekcja Historii Techniki i Nauk Technicznych pod przewodnictwem prof. E. Olszewskiego, po swego rodzaju okresie przygotowawczym, jakim był rok 1954, podjęła z początkiem roku 1955 w rozszerzonym zakresie prace badawcze, tworząc cztery stałe i dwa okolicznościowe zespoły naukowe dla przeprowadzenia badań w określonych dziedzinach.

Najbogatsze osiągnięcia notuje Zespół Historii Polskiej Techniki Hutniczej (prof. M. Radwan). W skład jego weszli bowiem naukowcy dysponujący w tej dziedzinie znacznym własnym dorobkiem badawczym (prof. M. Radwan, prof. K. Gierdziejewski, prof. St. Holewiński, doc. J. Pazdur). Zainicjowane zostały badania terenowe, przy których korzysta się z pomocy archeologów i znawców danych okolic. Tak więc w czasie od 15 do 24 lipca 1955 r. kilkuosobowa wyprawa kierowana przez prof. M. Radwana badała wschodnią

część Zagłębia Staropolskiego¹. Dobrze rozwija się współpraca Zespołu z grupą archeologów krakowskich. Podjęto intensywne badania technologiczne nad archeologicznymi obiektami żelaznymi² oraz pozostałymi po dawnych wytopach żużlami. Zagadnieniom roli badań technologicznych w archeologii i historii kultury materialnej poświęcona ma być konferencja zorganizowana w I kwartale 1956 r. wspólnie z Instytutem Historii Kultury Materialnej PAN.

W ramach prac Zespołu Historii Górnictwa i Hutnictwa Tatrzańskiego (doc. J. Zborowski), zainicjowanych dyskusją nad stanem badań w tym zakresie³ dokonano poszukiwań terenowych w dawnej osadzie górniczo-hutniczej Stare Kościeliska w Dolinie Kościeliskiej oraz przeprowadzono prace inwentaryzacyjno-archiwalne dotyczące dawnych zakładów hutniczych w Kuźnicach.

Znacznie skromniejsze osiągnięcia uzyskano na odcinku badań nad górnictwem na innych obszarach Polski, gdzie prace nie są jeszcze skoordynowane. W zakresie historii polskiego nacierstwa doc. J. Pilecki przeprowadza na zlecenie Sekcji badania archiwalne dotyczące osoby i działalności Ignacego Łukasiewicza oraz dokonuje wywiadów z osobami posiadającymi materiały o życiu i działalności znakomitego wynalazcy i pioniera przemysłu naftowego.

Zespół Historii Techniki Transportu Drogowego w Polsce (inż. L. Bochniewicz), pracujący przy współpracy Instytutu Transportu Samochodowego, w dokonaniach swych nie wyszedł jeszcze poza opracowanie planu badań w zakresie historii motoryzacji oraz gromadzenie materiałów źródłowych⁴.

Poważniejsze osiągnięcia notują natomiast sprawozdania Zespołu Historii Polskiej Techniki Filmowej (prof. W. Jewsiewicki). Zespół ten, po przeprowadzeniu analizy materiału badawczego⁵, zajął się zagadnieniami techniki zdjęciowej oraz sprawą periodyzacji dziejów polskiej techniki filmowej w zestawieniu z ogólnym rozwojem kinematografii.

Prace nad historią motoryzacji i techniki filmowej, obejmując stosunkowo krótki okres historyczny (kilkadziesiąt lat), doprowadzić winny do względnie szybkiego opracowania monografii obu dziedzin. Jest to ważne z tego względu, iż metodologiczne wnioski osiągnięte przez naukowców tych zespołów mogą okazać się przydatne również i dla innych dziedzin techniki. Chodzi tu o stosunek do zagadnień takich jak periodyzacja, zależność wewnętrznego rozwoju problemu technicznego od rozwoju stosunków produkcji i elementów nadbudowy itp.

¹ Por. sprawozdanie z badań terenowych nad zabytkami hutnictwa żelaznego w Zagłębiu Staropolskim (M. Radwan), w niniejszym numerze, s. 452.

² Por. J. Piaskowski, *Badania przedmiotów metalowych z grodziska w Zawadzie Lanckorońskiej (pow. Brzesko)*, w niniejszym numerze, s. 375.

³ Por. sprawozdanie z prac badawczych nad historią górnictwa i hutnictwa tatrzańskiego (E. O.), Kwart. HNiT, nr 1, s. 214.

⁴ Por. sprawozdanie z prac badawczych w zakresie historii motoryzacji i transportu drogowego (J. Bukowski), Kwart. HNiT, nr 1/1956, s. 207.

⁵ Por. sprawozdanie z prac nad historią polskiej techniki filmowej (M. D.-K.), Kwart. HNiT, nr 1/1956, s. 210.

Dwa zespoły okolicznościowe powołane zostały łącznie przez Sekcję Historii Techniki i Nauk Technicznych i Wydział Nauk Technicznych Akademii. Zakres ich prac dotyczy przygotowania obchodu 400-nej rocznicy śmierci Agricoli (przewodniczący prof. W. Budryk) oraz przygotowania obchodu 100-nej rocznicy urodzin Feliksa Jasińskiego (przewodniczący prof. W. Wierzbicki).

Obok dwóch plenarnych posiedzeń Sekcji odbyło się dziesięć naukowych posiedzeń zespołów, na których referowano i dyskutowano problematykę prowadzonych prac.

Sekcja ściśle współpracuje z Instytutem Historii Kultury Materialnej. Powołano w tym celu stałą komisję porozumiewawczą między Instytutem i Komitetem.

Z Sekcją współpracuje również powołana przez Prezydium Komitetu Komisja dla Spraw Ochrony Zabytków Techniki (prof. J. Bukowski). W porozumieniu z Ministerstwem Kultury i Sztuki, Naczelną Organizacją Techniczną i Polskim Towarzystwem Turystyczno-krajoznawczym, podjęła ona kroki zmierzające z jednej strony do inwentaryzacji zabytków techniki, z drugiej zaś do ich ochrony, a nawet rekonstrukcji, przy równoczesnej akcji popularyzacji tej idei wśród społeczeństwa.

Poważne znaczenie dla popularyzacji zagadnień historii techniki oraz dla ochrony zabytków technicznych miała zorganizowana przez Sekcję Historii Techniki i Nauk Technicznych, w porozumieniu z Komisją dla Spraw Ochrony Zabytków Techniki, konferencja objazdowa po Kielecczyźnie w dniach 25—28 września ub. r. Miała ona na celu ukazanie roli Stanisława Staszica w uprzemysłowieniu Zagłębia Staropolskiego oraz wzmoczenie akcji ochrony zabytków techniki na tym terenie. Konferencja, w której wzięło udział ok. 60 uczestników, przyniosła cenne wyniki nie tylko w postaci przygotowanych z tej okazji referatów i przeprowadzonych dyskusji, ale również w postaci popularyzacji wśród naukowców technicznych, miejscowej ludności i władz terenowych sprawy ochrony zabytków. Artykuły sprawozdawcze z konferencji, pióra uczestniczących w niej naukowców lub zaproszonych jako gości publicystów, ukazały się między innymi w *Trybunie Ludu*, *Życiu Warszawy*, *Słowie Ludu*, *Trybunie Mazowieckiej*, *Świecie*, *Tygodniku Powszechnym* i *Przeglądzie Technicznym*.

Działająca przy Prezydium Komitetu Komisja Kopernikowska w swoich pracach nad wydaniem *Opera omnia* Kopernika doprowadziła do złożenia w Państwowym Wydawnictwie Naukowym *Bibliografii Kopernikowskiej*, która winna ukazać się, jako najbliższy tom wydawnictw Kopernikowskich, na przełomie roku 1956/7. W okresie sprawozdawczym dokonano również rewizji tekstu pism ekonomicznych Kopernika oraz komentarza, wykorzystując przy tym świeżo nadesłane materiały zagraniczne. Ukończono badanie tekstu łacińskiego *Narratio Prima* i tłumaczenie tego dzieła na język polski. W opracowaniu znajduje się komentarz filologiczny (na ukończeniu) oraz astronomiczny, uwzględniający stan ówczesnej astronomii europejskiej. Dokonano tłumaczeń szeregu biografii Kopernika, przygotowując jednocześnie materiał do komentarza. Prowadzono dalsze studia nad tekstem *De revolutionibus* wykorzystując w szczególności w tym celu znajdujący się w Polsce oryginał dzieła.

Komisja odbyła trzy posiedzenia naukowe, na których referowano i przedyskutowano szereg zagadnień wpływających w trakcie prowadzenia badań kopernikańskich, np. *Komentarz Erazma Reinholda do 'De revolutionibus', Hieronim Schreiber i jego związki z Retykiem, Reinholdem i Kopernikiem* (prof. A. Birkenmajer), *Rzekoma profesura rzymska Kopernika, Źródła do biografii Kopernika* (prof. R. Gansiniec).

Poza tym w okresie sprawozdawczym toczyły się prace przygotowawcze (opracowania referatów, zebrania dyskusyjne) do konferencji i sesji naukowych poświęconych pamięci J. Agricoli, F. Jasińskiego oraz St. Staszica. Wszystkie trzy konferencje odbędą się w 1956 r.

Jeśli chodzi o działalność wydawniczą Komitetu, to nie może się on pochwalić ani jedną pozycją w okresie sprawozdawczym. Fakt ten wynika przede wszystkim z długiego cyklu produkcyjnego PWN, albowiem już w początkach roku 1955 oddano do druku III, a w połowie tegoż roku IV tom *Studiów i materiałów z dziejów nauki polskiej*, będący periodycznie ukazującym się organem Komitetu. Od dnia 1 stycznia 1956 r. powołano czasopismo kwartalne pt. *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki* i do połowy grudnia 1955 r. przekazano do druku materiały do dwóch pierwszych numerów kwartalnika.

Powołano również w okresie sprawozdawczym dwa wydawnictwa seryjne: 1. *Monografia z dziejów nauki polskiej* oraz 2. *Źródła do dziejów nauki polskiej*. W ramach *Monografii* jako t. I ukaże się zbiór artykułów o J. Agricoli, a jako I tom *Źródeł — Geometria to jest miernicka nauka* St. Grzepskiego. Obydwie serie wydawane będą przez Zakład im. Ossolińskich — Wydawnictwo.

Długi cykl wydawniczy PWN spowodował również nieukazanie się w roku 1955 książki pamiątkowej Sesji Kopernikowskiej PAN oraz książki *10 lat rozwoju nauki w Polsce Ludowej*. W tym ostatnim przypadku do opóźnienia przyczyniła się również konieczność przeredagowania szeregu artykułów zwłaszcza w zakresie nauk społecznych.

Rok 1955 przyniósł Komitetowi nawiązanie pierwszych kontaktów międzynarodowych. Wizyta przedstawiciela Instytutu Historii Przyrodznawstwa i Techniki AN ZSRR zapoczątkowała wymianę wydawnictw i informacji na temat prac prowadzonych w obu instytucjach. Komitet Historii Nauki przyjęty został na jesieni ub. r. w skład członków Międzynarodowej Unii Historii Nauki, której siedziba znajduje się w Paryżu.

Do nawiązania bezpośrednich kontaktów z badaczami historii nauki i techniki przyczynił się również wyjazd prof. A. Birkenmajera do Brukseli, gdzie przeprowadził on rozmowy z prof. Pelsneerem, redaktorem *Archive d'Histoire des Sciences* (organ Międzynarodowej Unii Historii Nauki), wyjazd członków zespołu obchodu rocznicy J. Agricoli profesorów: W. Budryka, W. Goetla, A. Krupkowskiego i M. Radwana na centralne uroczystości organizowane przez Niemiecką Akademię Nauk w Karl-Marx-Stadt, oraz udział dr Bohuśa, dyrektora Muzeum w Popradzie (CSR) w zebraniu organizacyjnym Zespołu Historii Górnictwa i Hutnictwa Tatrzańskigo w Zakopanem.

Odrębnie wspomnieć należy o 4-tygodniowym pobycie w Czechosłowacji prof. W. Hubickiego, w czasie którego przeprowadził on badania archiwalno-biblioteczne, związane z opracowywanym przez niego problemem: *Historia chemii w Polsce do 1800 r. włącznie*. Pobyt ten pozwolił na nawiązanie kon-

taktów z czeskimi historykami nauki, a w szczególności z pierwszymi pracownikami Zakładu Historii Nauk Przyrodniczych — dr J. Smolką, dr J. Seidle-
rową, dr M. Teichem oraz z prof. J. Kořánem, historykiem górnictwa i hutni-
ctwa w Czechosłowacji.

W okresie sprawozdawczym odbyto dwa posiedzenia plenarne Komitetu. Poświęcone one były zarówno tematyce naukowej, jak i sprawom organizacyj-
nym. W marcu ub. r. omawiano zagadnienie postępu i postępowości, dyskutując
nad pewnymi cechami specyficznymi, różniącymi postęp na terenie nauki od
postępu na terenie innych dziedzin kultury oraz zagadnienie roli postępu tech-
nicznego w procesie historycznym. W listopadzie dokonano oceny nowej reedycji
Ziemiorodztwa Karpatów St. Staszica oraz wstępu opracowanego przez prof.
W. Goetla. Na posiedzeniach zatwierdzono poza tym sprawozdanie za rok 1954
i plan badań na rok 1956 oraz wytyczne do 5-letniego planu badań Komitetu
i Zakładu Historii Nauki.

Oceniając ogólnie prace badawcze Komitetu prowadzone w ramach sekcji
i komisji należy stwierdzić, że mimo niewątpliwego postępu w stosunku do roku
1954 (zainicjowanie pewnej ilości prac badawczych, wzbudzenie — w niektórych
ośrodkach dość znacznego zainteresowania historyczną problematyką nauki,
zorganizowanie podstaw współdziałania różnych specjalistów, zmobilizowanie
jeszcze niezbyt licznej, ale stale rosnącej kadry pracowników naukowych) ce-
chuje je duże rozstrzelanie tematyki. Mimo, iż podobnie jak w całej Akademii
okres zasadniczych prac organizacyjnych znajduje się poza nami, sekcje nadal
poszukują właściwych dróg i metod swej pracy. Z wyjątkiem nielicznych
tylko zespołów — jak np. Zespół Historii Astronomii — większość z nich nie
posiada jeszcze dokładnego rozeznania dotychczas istniejących opracowań
z historii danej dyscypliny oraz źródeł archiwalnych i bibliotecznych w Polsce
i za granicą, a w związku z tym — nie zdołała opracować długofalowego, per-
spektywicznego, możliwie kompletnego planu badań w zakresie swej specja-
lności. Należy zaś podkreślić, że w zakresie badań historycznych opracowanie
tego rodzaju planu jest w o wiele większej mierze realne niż w naukach ekspe-
rymentalnych. Obok rozproszenia prace sekcji cechuje także duża nierówno-
mierność, chociażby ze względu na czasową różnicę ich powstania. Niedosta-
teczna jest jeszcze ich działalność na odcinku inicjowania, a może nawet
w większej mierze — koordynowania prac z zakresu historii nauki w placów-
kach PAN, w wyższych uczelniach, archiwach i bibliotekach.

Do trudności, na jakie natrafił Komitet w swoich pracach na odcinku ba-
dawczym, obok ogólnie istniejących niedomagań związanych z niedostatecznymi
środkami finansowymi oraz przeciążeniem różnorodnymi zajęciami zawodo-
wymi pracowników nauki, należy dołączyć brak odpowiednich placówek ba-
dawczych. Wiąże się z tym oczywiście trudności kadrowe, choć wiele przykła-
dów z życia naukowego za granicą i w naszym kraju wskazuje, iż znani spe-
cjaliści z określonej dziedziny są niejednokrotnie w stanie wnieść równie war-
tościowy wkład do historii nauki. Jednym więc z ważniejszych zadań Sekcji jest
mobilizowanie i koordynowanie prac wybitnych przedstawicieli różnych dyscy-
plin zajmujących się obok swych głównych zadań naukowych także historią
nauki. Komitet sądzi, iż wobec bardzo szerokiego zakresu prac z historii nauki,
większość ich mimo istnienia Zakładu Historii Nauki PAN winna się toczyć
w poszczególnych placówkach specjalistycznych.

Placówki takie powinny powstawać zarówno w instytutach i zakładach naukowych PAN, jak i na uczelniach wyższych. Na rok 1956 przewidziane jest powołanie katedry Historii Techniki na Politechnice Warszawskiej; katedra taka projektowana jest również w Akademii Górniczo-hutniczej. Placówką badawczą z dziedziny historii techniki ma być również organizowane przez Naczelną Organizację Techniczną Muzeum Techniki.

Niezależnie od tego Prezydium Komitetu dyskutowało nad sprawą ewentualnego przekształcenia Zakładu Historii Nauki na Instytut Historii Nauki i Techniki.

W pracy swej Komitet natrafia również na niedocenywanie znaczenia badań nad historią nauki i techniki. Pokutuje jeszcze wśród naukowców błędne przekonanie, że badania takie są niemal wyłącznie antykwarycznym gromadzeniem materiałów przeszłości.

Brak jest ciągle szerokiego zrozumienia, iż historia nauki i techniki pisana z pozycji marksistowskich pozwoli na zdobycie ważnego narzędzia pogłębiania naszej bieżącej pracy naukowej.

Ukazując w dziejach nauki etapy walki materializmu z idealizmem, ukazując w nich związek postępu poznania z rozwojem sił wytwórczych i walką klasową, pogłębiały zrozumienie zarówno aktualnej problematyki badawczej, jak i dzisiejszych społecznych zadań nauki. W tym sensie dzieje nauki są równocześnie krytyką nauki. W podjętej dziś u nas szerokim frontem walce z dogmatyzmem znajomość historycznej problematyki nauki powinna być szczególnie pomocna. Znajomość dziejów nauki, znajomość dziejów własnej specjalności, nie tylko nie uczy sceptycyzmu i relatywizmu — jak to usiłowali wmówić niektórzy burżuazyjni historycy nauki — ale uczy krytycznej i twórczej metody walki o postęp naukowego poznania.

Z. Skubała

SPRAWOZDANIE Z DZIAŁALNOŚCI ZAKŁADU HISTORII NAUKI PAN I PRACOWNI ZA ROK 1955

Rozwój organizacyjny Zakładu wyraził się przede wszystkim objęciem opieki nad nowymi pracownikami, dotychczas luźno z nim związanymi; są to pracowni: historii nauki Odrodzenia w Krakowie, historii nauki Oświecenia w Krakowie, historii nauk matematyczno-przyrodniczych w Lublinie i historii medycyny we Wrocławiu. Stało się to możliwe skutkiem uzyskania etatów dla kierowników tych pracowni: prof. dra H. Barycza (Kraków), prof. dra K. Opałka (Kraków), prof. dra W. Hubickiego (Lublin) oraz dra St. Szpilczyńskiego (Wrocław). W ten sposób otwarte zostało zagadnienie wewnętrznej struktury